

О. В. Митяй,
аспірант, Уманський національний університет садівництва

ВПЛИВ ВНУТРІШНЬОГАЛУЗЕВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НА ПРОЦЕС ВИРОБНИЦТВА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

У статті розглядається вплив внутрішньогалузевих особливостей на процес виробництва суб'єктів господарювання аграрної галузі та вплив природних факторів на процес виробництва в сільському господарстві.

The article reviews the influence of intra-features on the process of economic entities of the agricultural sector and the impact of environmental factors on the process of production in agriculture.

Ключові слова: процес виробництва, особливості, суб'єкти господарювання, аграрні відносини.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Для згладження впливу природних факторів на процес виробництва в сільському господарстві в останні роки інтенсивно поширюється інтеграція суб'єктів аграрного виробництва з промисловими підприємствами. Така інтеграція має місце і в Черкаській області. При органічному поєднанні промислового і сільськогосподарського виробництва принципово по-новому вирішується проблема згладження економічного протиріччя між інтегруючими галузями і підприємствами.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Недостатнє дослідження проблем впливу на процес виробництва суб'єктів господарювання аграрної галузі внутрішньогалузевих особливостей визначили актуальність теми дослідження. Метою дослідження є проблеми методичної оцінки внутрішньогалузевих особливостей, які впливають на процес виробництва суб'єктів господарювання аграрної галузі.

Дослідженню теоретичних та практичних питань впливу на процес виробництва суб'єктів господарювання

аграрної галузі внутрішньогалузевих особливостей присвятили свої наукові праці Голишевська Л.В., П.Грабовий, Присяжнюк М. та інші.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Крім галузевих особливостей суб'єктів господарювання аграрної галузі, великий вплив на процес виробництва мають внутрішньогалузеві особливості. До найбільш характерних особливостей відноситься диференціація аграрних підприємств за розміром. Аналіз даних табл. 1 свідчить, що на кінець досліджуваного періоду найбільшу питому вагу займали малі за площею сільськогосподарські угіддя підприємства (від 10 до 500 га) — 59,1 %. Велика питома вага середньотоварних підприємств з площею від 500 га до 2000 га складає 14,9 % від загальної кількості. Частка великотоварних підприємств (з площею понад 4000 га), у т. ч. корпоративних об'єднань сільськогосподарського напрямку, станом на 1.01.2012 р. — незначна — 2,6%.

За такого розподілу земель головними виробниками є малі за площею сільськогосподарські підприємства, що в умовах ринку зумовлює значну

конкуренцію в галузі виробництва сільськогосподарської продукції.

Важливим фактором організації системи економічних відносин у сільському господарстві є розвиток різних організаційно-правових форм виробництва. Створення ефективного механізму господарювання на основі різних організаційно-правових форм в умовах ринкових відносин у сільському господарстві першочергово зорієнтоване на забезпечення розвитку конкурентоспроможності аграрного сектора в цілому. За результатами реформи фактично всі агропідприємства перейшли до приватних власників чи колективних об'єднань приватних власників. Зазначимо, що процеси приватизації, що відбулися в аграрному секторі Черкаської області, призвели до створення різних типів підприємств. Реформування в області відбувається вже протягом майже двох десятиріч, тому кількісна структура підприємств різних організаційно-правових форм на кінець 2010 р. була досить розгалуженою.

Незважаючи на те, що в процесі приватизації сформовано різноманітні форми підприємництва, трансформаційні процеси мають і ряд ускладнень, пов'язаних з неузгодженістю юридичної та економічної реалізації права приватної земельної власності, а також зі специфікою земельної реформи, яка супроводжується поділом великих господарств на дрібнотоварні.

Характеризуючи різні види селянських (фермерських) господарств з фінансової точки зору, неможливо віддати перевагу одному з них. Кожна з розглянутих організаційних форм має як фінансові переваги, так і вади, що в конкретних умовах проявляється по-різному.

Структура сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання в Черкаській області (табл. 2) свідчить, що впродовж 2006 — 2011 рр. має місце тенденція щодо збільшення кількості приватних підприємств (на 7,6%), фермерських господарств (на 0,2%) та підприємств інших форм господарювань (на 17,5%); зменшилася питома вага господарських товариств (на 6,3%), виробничих кооперативів (на 34,8%), державних підприємств (на 72,7%). Таким чином, лідерами серед виробників сільськогосподарської продукції є господарські товариства та фермерські господарства,

Таблиця 1. Групування сільськогосподарських підприємств Черкаської області відповідно до наявних площ сільськогосподарських угідь на 1.01.2012 р. [1]

Розподіл площ, га	Кількість підприємств	Відсоток до загальної кількості підприємств	Площа сільськогосподарських угідь, га	Відсоток до загальної площі сільгоспугідь підприємств	В середньому на 1 підприємство, га
Всього	1631	88,6	988161	100,0	605,9
до 5,0	70	3,8	220	0,0	3,1
5,1 – 10,0	76	4,1	593	0,1	7,8
10,1 – 20,0	189	10,3	2988	0,3	15,8
20,1 – 30,0	373	20,3	13189	1,3	35,4
30,1 – 100,0	203	11,0	14781	1,5	72,8
100,1 – 300,0	322	17,5	73393	7,4	227,9
300,1 – 1000,0	107	5,8	78485	7,9	733,5
1000,1 – 2000,0	168	9,1	249554	25,2	1485,4
2000,1 – 3000,0	56	3,0	132282	13,4	2362,2
3000,1 – 4000,0	20	1,1	68715	7,0	3435,8
4000,1 – 5000,0	14	0,8	63583	6,4	4541,6
5000,1 – 7000,0	17	0,9	96380	9,8	5669,4
7000,1 – 10000,0	11	0,6	88497	9,0	8045,2
більше 10000,0	5	0,3	105501	10,7	21100,2
Підприємства, що не мали с-г. угідь	210	11,4	х	х	х

які у загальній структурі сільськогосподарських підприємств

Таблиця 2. Склад та структура сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання в Черкаській області [1]

Види підприємств	2006		2011	
	одиниць	відсоток до загальної кількості	одиниць	відсоток до загальної кількості
Всього підприємств	1862	100	1841	100
Господарські товариства	447	24,0	419	22,8
Приватні підприємства	143	7,7	154	8,4
Виробничі кооперативи	23	1,2	15	0,8
Фермерські господарства	1124	60,4	1126	61,1
Державні підприємства	22	1,2	6	0,3
Підприємства інших форм господарювання	103	5,5	121	6,6

емств за організаційно-правовими формами становили відповідно 22,8 і 61,1% у 2011 р.

До внутрішньогалузевих особливостей процесу аграрного виробництва відноситься застосування вузької спеціалізації виробництва. Це призводить до порушення технології виробництва, обмеженого внесення органічних добрив через зменшення поголів'я худоби та внесення мінеральних добрив, що негативно впливає на результати діяльності не лише поточного року, але й на майбутні періоди. Зокрема, обсяг виробництва сільськогосподарської продукції в 2010 р. порівняно з 1990 базовим роком свідчить про збільшення виробництва олійних та овочевих культур відповідно в 2,7 рази і на 20,4 %. Водночас виробництво інших видів сільськогосподарської продукції, зокрема тваринницької, значно скоротилося. Зауважимо, що обсяги виробництва молока і молочної продукції в 2010 р. склали 38,6 % від обсягів 1990 р., м'яса у забійній вазі — 41,9 %, вовни — 2,1 %.

Подібна ситуація має місце і при виробництві таких найбільш стратегічних для вітчизняного продовольчого ринку культур, як цукровий буряк, плоди та ягоди. Їх виробництво порівняно з 1990 р. складає 20,3 % та 48,6 % відповідно. Це призвело до порушення структурованості

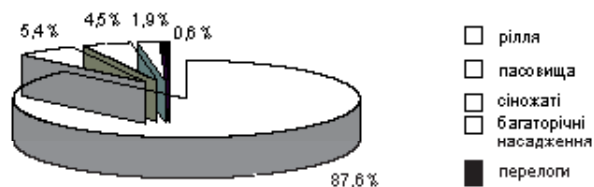

Рис. 1. Структура сільськогосподарських угідь Черкаської області станом на 1 січня 2012 р.

галузі, експансії продуктів харчування імпортного виробництва. Поряд з тим, що знищується український виробник, зростає залежність України від іноземних товаровиробників, що ставить під загрозу продовольчу безпеку країни.

В аграрній сфері, на відміну від промисловості, поширені кооперативні форми організації виробництва, які повніше враховують тип виробництва, що склався історично в цій галузі, характер праці, потреби науково-технічного прогресу тощо. Специфіка аграрного виробництва характеризується аграрними відносинами. Слово «аграрний» латинського походження і в перекладі на українську мову дослівно означає «земельний». Відносини в сільському господарстві як складова економічних відносин виникають між людьми, перш за все, з приводу володіння землею та використання землі як головного фактора виробництва, з одного боку, і як об'єкта власності — з іншого.

Земельний фонд Черкащини за своїм родючим потенціалом є одним з найкращих в державі і характеризується високою розораністю — 87,6%. Із загальної площі Черкаської області станом на 1.01.2012 р. (2091,6 тис. га) сільськогосподарські угіддя складають 1451,1 тис. га (3,5% угідь України), з них: рілля — 1271,4 тис. га, перелоги — 8,9 тис. га, багаторічні насадження — 26,9 тис. га, сіножаті — 65,1 тис. га, пасовища — 78,5 тис. га, інші сільськогосподарські землі — 36,2 тис. га (площа сільськогосподарських угідь області, у порівнянні з 2005 р., зменшилась на 3,6 тис. га).

Як видно з рис. 1, найбільшу питому вагу сільськогосподарських угідь Черкаської області займає рілля (87,6%), друге місце посідають пасовища (5,4%).

Оцінюючи землі, причетні до сільськогосподарського виробництва, відзначимо, що після проведення земельної реформи в структурі сільськогосподарських угідь відбулися зміни. За сучасних умов господарювання в області значно знизився обсяг виробництва сільськогосподарської продукції, а рівень антропогенного впливу на землі залишається істотним, а в окремих випадках перевищує встановлені екологічні нормативи, що сприяє подальшій деградації земельних ресурсів.

На території Черкаської області значних розмірів набули процеси деградації ґрунтів. Загальна площа деградованих і малородючих ґрунтів орних земель становить 562,6 тис. га від загальної площі ріллі.

Варто відзначити, що у відносинах «людина — земля» на сьогодні нагромаджено багато проблем життєдіяльності суспільства — економічних, соціальних, екологічних, правових, моральних, технологічних, політичних, а також і глобальних. Внаслідок непропорційної політики розподілу та використання земель в області значно змінилася за досліджуваний період систе-

ма розподілу земель між різними землевласниками.

Внаслідок того, що в сільськогосподарському виробництві економічний процес відтворення, незалежно від його суспільного характеру, завжди переплітається з природним, раціональне управління системою землекористування в цій галузі вимагає знань і вмілого використання не лише економічних законів, але і законів природи. Під час організації виробничої діяльності варто пам'ятати, що тісний взаємозв'язок економічних процесів з природними в сільському господарстві зумовлює значний вплив останніх на результати господарської діяльності і, відповідно, на темпи відтворення.

Земельні відносини — це лише одна складова аграрних відносин, оскільки інша складова пов'язана із процесами агропромислової інтеграції, за умови, коли розвиток продуктивних сил закономірно призводить до переплетіння зв'язків між аграрним господарством і взаємопов'язаними з ним галузями. Це, насамперед, ті сфери господарювання і ті підприємства, які виробляють для нього засоби виробництва чи переробляють сільськогосподарську продукцію, займаються її збереженням і реалізацією. На цьому шляху поступово створюється агропромисловий комплекс, який дає змогу підвищити ефективність виробництва кінцевої продукції, стабільно забезпечує населення продуктами харчування, а промисловість — сировиною. Тому аграрні відносини слід розглядати як аграрно-промислові [2].

Провідними в системі аграрних відносин виступають відносини власності, які визначають характер усієї сукупності економічних відносин. У вітчизняній економічній літературі аграрні відносини розглядають не як земельні відносини, а як економічні відносини.

ВИСНОВКИ

Аграрні відносини — це сукупність економічних відносин, які виникають між власником засобів виробництва (в тому числі і в особі держави) і суспільством в цілому, сільськогосподарськими чи промисловими орендними колективами, державними підприємствами, окремими працівниками й іншими землекористувачами з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання створеного в галузях агропромислового комплексу кінцевого продукту.

Враховуючи сучасний рівень розвитку продуктивних сил у суспільстві та перспектив прогресу науки, можна стверджувати, що сільське господарство в найближчій перспективі залишиться пріоритетною галуззю національної економіки.

Література:

1. Головне управління статистики в Черкаській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ck.ukrstat.gov.ua/>
2. Присяжнюк М. Земельна політика України: стан, законодавче забезпечення, стратегічне планування / М. Присяжнюк // Центр разумкова. Національна безпека і оборона. — 2009. — № 3. — С. 54—57. Стаття надійшла до редакції 10.08.2012 р.